निजी क्षेत्रमा बीउ बिजन उत्पादन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३

(नेपाल सरकारबाट स्वीकृत मिति: २०७३/५/१५)

प्रस्तावना : नेपालमा जातीय विकास तथा सम्बर्द्धनदेखि मूल/श्रोत बीउ उत्पादनसम्म सरकारी क्षेत्रको बर्चश्व रहँदै आएको एवम् देशमा बढी रहेको प्रमाणित र उन्नत बीउको माग पूरा गर्न सरकारी क्षेत्रबाट हुँदै आएको प्रजनन एवम् मूल/श्रोत बीउको उत्पादन तथा व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई समेत संलग्न गराउन सकिएको खण्डमा सबै स्तरका बीउ माग अनुसार आपूर्ति हुन सक्ने महशूश गरिएकाले जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन, मूल/श्रोत र वर्णसंकर बीउ उत्पादन तथा वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न आबश्यक पर्ने पैत्रिक लाईनको उत्पादन र व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई समेत संलग्न गराई देशभित्र उच्च गुणस्तरयुक्त बीउको आपूर्ति एवम् उपयोग बढाउन तथा बीउ बिजन व्यवसायलाई प्रबर्द्धन गर्न बीउ बिजन नियमावली, २०६९ को नियम ३९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले यो निर्देशिका जारी गरेको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः** (१) यो निर्देशिकाको नाम "निजी क्षेत्रमा बीउ बिजन उत्पादन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३" रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **परिभाषाः** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,

(क) "ऐन" भन्नाले बीउ बिजन ऐन, २०४५ लाई सम्झनु पर्छ।

(ख) "नियमावली" भन्नाले बीउ बिजन नियमावली, २०६९ लाई सम्झनु पर्छ।

(ग) "स्वामित्व प्राप्त निकाय" भन्नाले बीउ वा बालीका पैत्रिक लाईन विकास गर्ने निकाय सम्झनु पर्छ।

(घ) "केन्द्र" भन्नाले बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र सम्झनु पर्छ।

(ङ) "परिषद्" भन्नाले नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् र त्यस अन्तरगतका निकायहरू सम्झनु पर्छ।

(च) "बिभाग" भन्नाले कृषि बिभाग र पशु सेवा बिभाग तथा ती बिभाग अन्तरगतका निकायहरू सम्झनु पर्छ।

(छ) "निजी क्षेत्र" भन्नाले बीउ उत्पादन कार्यमा संलग्न व्यक्ति, समूह, सहकारी, कम्पनी वा गैर सरकारी संस्था सम्झनु पर्छ।

(ज) "बाली निरीक्षक" भन्नाले ऐनको दफा १६ बमोजिम नियुक्त भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ।

(झ) “मूल बीउ” भन्नाले बीउ बिजन नियमावली, २०६९ को नियम १६ उपनियम (३) ले बर्गिकृत गरे अनुसार प्रजनन बीउबाट उत्पादित बीउको स्तर सम्झनु पर्छ ।

(ञ) “श्रोत बीउ” भन्नाले बीउ बिजन नियमावली, २०६९ को नियम १६ उपनियम (२) ले बर्गिकृत गरे अनुसार प्रजनन बीउबाट उत्पादित बीउको स्तर सम्झनु पर्छ ।

३. **जातीय विकास र प्रवर्द्धन सम्बन्धी ब्यबस्था** : (१) नियमावलीको नियम ११ मा व्यवस्था भए बमोजिम विकास गरिएका बालीका नयाँ जातहरूको बीउ बिजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

४. **जातीय सम्बर्द्धन र प्रजनन बीउ उत्पादन** : (१) जातीय सम्बर्द्धन तथा प्रजनन बीउ उत्पादन गर्ने जिम्मेवारी बाली प्रजनक वा प्रजनक रहेको निकायको हो । सरकारी क्षेत्रमा विकास गरिएका नयाँ जातहरू र स्थानीय जातहरूको संरक्षण एवम् सम्बर्द्धन तथा ती जातहरूको प्रजनन बीउ उत्पादन परिषद् र बिभाग अन्तरगतका फार्म/केन्द्रमा प्रजनकद्वारा गरिनेछ ।

(२) अनुसूचि - १ मा उल्लिखित शर्तहरू पूरा गर्ने निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थाले समेत जातीय विकास र सम्बर्द्धनको कार्य गर्न सक्नेछन् ।

(३) उपदफा (२) मा उल्लेख भए बमोजिमको कार्य गर्न केन्द्रबाट अनुमतिपत्र प्राप्त गर्नु पर्छ ।

(४) उपदफा (३) मा उल्लेख भए बमोजिमको अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न पाँचसय रुपैयाँ दस्तुर सहित अनुसूचि - २ को ढाँचामा निवेदन दिनु पर्छ ।

(५) उपदफा (४) अनुसार पेश भएको निवेदन उपयुक्त देखिएमा केन्द्रले अनुसूचि - ३ को ढाँचामा अनुमति दिनेछ । निवेदन उपयुक्त भए नभएको ठहर गर्ने अधिकार केन्द्रमा सुरक्षित रहनेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम प्रदान गरिएको अनुमतिपत्र तीन बर्षसम्म बहाल रहनेछ ।

(७) अनुमतिपत्र बहाल रहने अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महीनाभित्र केन्द्रमा दुईसय रुपैयाँ दस्तुर तिरी नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिमको म्याद नाघेपछि कसैले नवीकरण गराउन नसकेको मनासिव कारण सहित नवीकरणको लागि निवेदन दिन आएमा थप तीन महीनासम्मको लागि केन्द्रले उपदफा (७) बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा एकसय रुपैयाँ थप दस्तुर लिई नवीकरण गर्नसक्नेछ । सो अवधिभित्र पनि नवीकरण गराउन नआएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।

(९) जातीय विकास तथा सम्बर्द्धनको असर पछिल्ला पुस्ताको बीउ उत्पादनमा समेत पर्ने भएकोले यस्को सम्वेदनशीलतालाई दृष्टिगत गरी यस्तो कार्य गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले गरी रहेको कार्यको केन्द्रका अधिकृतबाट वा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदका बैज्ञानिक सम्मिलित टोलीबाट नियमित रुपमा संयुक्त अनुगमन हुनेछ । अनुगमनको क्रममा अनुमतिपत्रमा उल्लिखित शर्तहरूको पालना नभएको वा आबश्यक पूर्वाधार तथा संरचना दुरुस्त नपाइएमा अनुगमनमा संलग्न पदाधिकारीले दिएको प्रतिवेदनको आधारमा केन्द्रले त्यस्ता व्यक्ति वा संस्थालाई

निश्चित समयावधि तोकी सुधारको लागि पत्र पठाउनेछ । तोकिएको अवधिमा सुधार कार्य नभएमा वा गरिएका सुधार कार्य सन्तोषजनक नपाइएमा नियमावलीको नियम ८ बमोजिम गठित गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उपसमितिको बैठकमा छलफल गराई त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थाको अनुमतिपत्र रद्द गर्नेतर्फ कारवाही अगाडी बढाइनेछ । उपसमितिले अनुमतिपत्र रद्द गर्ने निर्णय लिएको खण्डमा सो को जानकारी छिटो साधनद्वारा सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थालाई दिनु पर्नेछ ।

५. <u>मूल/श्रोत बीउ उत्पादन सम्बन्धी व्यबस्था</u>

५.१ मूल/श्रोत बीउ उत्पादनको लागि अनुमति लिनु पर्ने : राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिले सर्बसाधारण कृषकको लागि खेती गर्न सिफारिस गरेका उन्मोचित बालीका जातहरूको मूल /श्रोत बीउ उत्पादन गर्न आबस्यक पर्ने प्रजनन् बीउ प्राप्त गर्न चाहने निजि क्षेत्रका कुनै व्यक्ति वा संस्थाले अनुमति लिनु पर्नेछ र त्यस्तो अनुमति प्राप्त गर्न निम्न प्रक्रिया अवलम्वन गर्नु पर्नेछ ।

(१) मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्न चाहने निजी क्षेत्रका ब्यक्ति वा संस्थाले अनुसूचि - १ मा उल्लिखित प्रवधानहरू पूरा गरी केन्द्रबाट अनुमतिपत्र लिएको हुनु पर्नेछ ।

(२) अनुमतिपत्र प्राप्त गर्नको लागि पाँचसय रुपैयाँ दस्तुर सहित अनुसूचि - ४ को ढाँचामा केन्द्रमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पेश भएको निवेदन उपयुक्त ठहर भएमा केन्द्रले अनुसूचि - ३ को ढाँचामा अनुमतिपत्र प्रदान गर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम प्रदान गरिएको अनुमतिपत्र तीन बर्षसम्म बहाल रहनेछ ।

(५) अनुमतिपत्र बहाल रहने अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महीनाभित्र केन्द्रमा दुईसय रुपैयाँ दस्तुर तिरी नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको म्याद नाघेपछि कसैले नवीकरण गराउन नसकेको मनासिव कारण सहित नवीकरणको लागि निवेदन दिन आएमा थप तीन महीनासम्मको लागि केन्द्रले उपदफा (५) बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा एकसय रुपैयाँ थप दस्तुर लिई नवीकरण गरी दिन सक्नेछ । सो अवधिभित्र पनि नवीकरण गराउन नआएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।

५.२ प्रजनन् र मूल/श्रोत बीउ सम्बन्धी अन्य व्यवस्था : (१) दफा ५.१ बमोजिम अनुमति पत्र प्राप्त गरेका निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थाले सूचित गरिएका बालीका जातको मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्न आबश्यक पर्ने प्रजनन् बीउ प्राप्त गर्न बाली अनुसार कम्तिमा तीन बर्षको उत्पादन प्रक्षेपण अनुसूचि - ५ बमोजिम तयार गरी प्रत्येक बर्ष हिउँदे बालीको लागि श्रावण र बर्षे बालीको लागि कार्तिक मसान्त भित्र केन्द्रमा पेस गर्नु पर्नेछ ।

(२) केन्द्रले सरकारी तथा अन्य निकायबाट समेत मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्न आबश्यक पर्ने प्रजनन् बीउको माग संकलन गर्नेछ ।

(३) यसरी सबैतिरबाट प्राप्त हुन आएको माग कम्पाइल गरी केन्द्रले प्रजनन तथा मूल/श्रोत बीउको उत्पादन र वितरण समेटिएको प्रक्षेपित वासलात तयार गर्नेछ । केन्द्रबाट तयार भएको बासलात अनुसार प्रजनन् बीउ उत्पादन गर्न नियमावलीको नियम ६ मा व्यवस्था गरिएको योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उपसमितिको बैठक हिउँदे बालीको लागि भदौ मसान्तभित्र र बर्षे बालीको लागि मार्ग मसान्तभित्र बोलाई उक्त बैठकले बीउको आबश्यकता र प्रक्षेपित उत्पादनको वासलातलाई अन्तिम रुप दिनेछ । योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उपसमितिको बैठक आबश्यकता अनुसार खाद्यान्न बाली र तरकारी बालीको लागि एउटै वा छुट्टाछुट्टै पनि बोलाउन सकिनेछ ।

(४) प्रजनन् बीउ र प्रक्षेपित मूल/श्रोत बीउको उत्पादनको वासलात कम्तिमा आगामी तीन वर्षको लागि विभिन्न बाली तथा जात अनुसार तयार गरिनेछ ।

(५) प्रत्येक वर्ष हिउँदे बालीको लागि भदौ र बर्षे बालीको लागि मार्ग मसान्तसम्ममा केन्दले आगामी बर्ष उत्पादन गर्नु पर्ने प्रजनन् बीउ र मूल/श्रोत बीउको आवश्यकताको पूर्ण जानकारी परिषद् र बिभाग अन्तरगतका सम्बन्धित सबै निकाय तथा निजी क्षेत्रका सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

(६) प्रजनन बीउ उत्पादनमा परिषदले समन्वयकारी भूमिका खेल्नेछ । परिषद् र बिभागले आपसमा छलफल र समन्वय गरी प्रजनन् बीउको माग र बिभिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा अबस्थित फार्म केन्द्रको सम्भाब्यताको आधारमा प्रत्येक बर्षको पौष महिना भित्र बिभिन्न फार्म तथा अनुसन्धान केन्द्रलाई प्रजनन बीउको उत्पादन लक्ष तोकी उत्पादन प्रक्रिया संचालन गराउनेछन् र परिषदले त्यसको जानकारी केन्द्रलाई दिनेछ ।

(७) प्रजनन बीउको गुणस्तर कायम राख्न केन्द्रले बिशेषज्ञ सम्मिलित टीमबाट उत्पादन स्थलदेखि प्रसोधन, भण्डारण, प्याकेजिङ्ग, लेवलिङ्ग सम्मको अनुगमनको व्यवस्था मिलाउनेछ । बीउ बिक्रिमा लैजानु अघि हरेक प्याकमा सम्बन्धित उत्पादकको छाप र नियमावलीमा व्यवस्था भए अनुसारका बिवरण खुलेको लेवल लगाइएको हुनु पर्छ ।

६. **वर्णसंकर बीउ उत्पादन :** नेपालभित्र परिषद् वा अन्य निकायबाट विकास गरिएको वा बिदेशी संस्था वा निकायबाट विकास गरिएको पैत्रिक लाईन प्राप्त गरी वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले या आफैले विकास गरेको पैत्रिक लाइनबाट वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले निम्न प्रक्रिया अवलम्वन गर्नु पर्नेछ ।

६.१ **वर्णसंकर बीउ उत्पादनको अनुमति लिनु पर्ने** :(१) आफैले विकास गरेको पैत्रिक लाइनबाट वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने अवस्थामा बाहेक वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न चाहने निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थाले बीउ उत्पादन गर्न आबश्यक पर्ने पैत्रिक लाइन (Parent lines) उपलब्ध गराउन सक्ने स्वदेशी वा बिदेशी व्यक्ति वा संस्थासंग आफैले सम्पर्क राखी त्यस्तो पैत्रिक लाइन उपलब्ध गराउन सक्ने प्रमाण लिई राख्नु पर्छ । त्यसको लागि वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न इच्छुक व्यक्ति वा संस्थाले परिषद वा नेपाल सरकारका अन्य निकायको सहयोग लिन सक्नेछ ।

(२) वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न चाहने निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थासंग अनुसूचि - १ मा जातीय विकास तथा सम्बर्द्धनको लागि तोकिएको जनशक्ति तथा पूर्वाधार कम्तिमा हुनु पर्छ । यस्का

अलावा त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थासंग स्वदेश वा बिदेशमा वर्णसंकर बीउ उत्पादन सम्बन्धी तालिम लिएको व्यक्ति हुनु पर्नेछ ।

(३) वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न चाहने निजी क्षेत्रको व्यक्ति वा संस्थाले केन्द्रबाट अनुमतिपत्र प्राप्त गर्नु पर्छ । त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थाले आफूसंग भएको जनशक्ति र पूर्वाधारको व्यहोरा खुलाई, पैत्रिक लाइन उपलव्ध हुन सक्ने प्रमाण समेत संलग्न राखी पाँचसय रुपैयाँ दस्तुर सहित वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने अनुमतिपत्रको लागि अनुसूचि - ६ को ढाँचामा केन्द्रमा निवेदन दिनु पर्नेछ । निवेदन साथ त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थाले कुन बालीको, कति परिमाणमा वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने हो सो को विवरण समेत संलग्न राख्नु पर्नेछ ।

(४) केन्द्रले निवेदन उपर जाँचबुझ गरी उपयुक्त ठहऱ्याएमा उपदफा (३) बमोजिम निवेदन पेश गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने अनुमतिपत्र अनुसूचि - ३ को ढाँचामा प्रदान गर्नेछ ।

(५) केन्द्रले प्रदान गर्ने अनुमतिपत्रको अवधि तीन बर्षको हुनेछ ।

(६) वर्णसंकर बीउ उत्पादनको कार्यलाई निरन्तरता दिन चाहेमा उपदफा (४) बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको व्यक्ति वा संस्थाले अनुमतिपत्र बहाल रहने अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महीनाभित्र केन्द्रमा दुईसय रुपैयाँ दस्तुर तिरी नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको म्याद नाघेपछि कसैले नवीकरण गराउन नसकेको मनासिव कारण सहित नवीकरणको लागि निवेदन दिन आएमा थप तीन महीनासम्मको लागि केन्द्रले उपदफा (६) बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा एकसय रुपैयाँ थप दस्तुर लिई नवीकरण गरी दिन सक्नेछ । सो अवधिभित्र पनि नवीकरण गराउन नआएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।

६.२ **<u>वर्णसंकर बीउ उत्पादन प्रक्रिया र गुणस्तर नियन्त्रण</u>** : (१) वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न केन्द्रबाट अनुमति प्राप्त गरेका निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थाले त्यस्तो अनुमतिपत्रको प्रतिलिपि संलग्न राखी परिषद् अन्तर्गतका सम्बन्धित निकाय र स्वामित्व प्राप्त निकायसंग पैत्रिक लाईनको उपयोग र उत्पादित बीउको वितरणका बिषयमा लिखित सहमति गरेको हुनु पर्छ ।

(२) स्वामित्व प्राप्त निकायको पूर्व अनुमति बेगर वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने ब्यवसायीहरूले पैत्रिक लाईनको बीउ उत्पादन गर्ने छैन भनि सहमति पत्रमा हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।

(३) वर्णसंकर बीउ प्रमाणीकरण वा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अवलम्बन गरी उत्पादन गर्न सकिनेछ । प्रमाणीकरण गर्ने वर्णसंकर बीउको हकमा उत्पादकले बीउ प्रमाणीकरणमा संलग्न निकायका बाली निरीक्षकबाट प्रमाणीकरणको कार्य गराउनु पर्नेछ । यथार्थ संकेतपत्र लगाउने वर्णसंकर बीउको हकमा यथार्थ संकेतपत्र पद्धतिको सम्पूर्ण विधि अवलम्वन गरी उत्पादन गर्ने व्यक्ति, कम्पनी वा संस्था आफैले गुंणस्तरीय बीउ बजारमा ल्याउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(४) उत्पादित वर्णसंकर बीउको नमूना जातीय शुद्धता परीक्षणको लागि बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र वा केन्द्रले तोकी दिएको निकायमा र अन्य नियमित परीक्षणको लागि बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा पठाई ती निकायहरूको परीक्षण नतिजामा उत्पादित बीउ असल देखिए मात्र त्यस्तो वर्णसंकर बीउ बिक्रि वितरणमा लैजानु पर्छ ।

(५) उत्पादित वर्णसंकर बीउ डिब्बाबन्दी वा स्तरिय प्याकेटमा प्याक गरी नियमावलीको नियम २१ मा उल्लेख भए अनुसारको विवरण भएको संकेतपत्र राखी बिक्रि वितरण गर्नु पर्छ ।

(६) संकेतपत्र संगसंगै बीउको डिब्बा वा प्याकेटमा जात विकास गर्ने संस्था र उत्पादन तथा बिक्रि वितरण गर्ने संस्था उल्लेख गर्नु पर्छ ।

(७) यदि कुनै बिदेशी कम्पनीले नेपालका बीउ उत्पादकसंग सम्झौता गरी वर्णसंकर बीउ उत्पादन गरी नेपाल बाहिर बिक्रि वितरण ९अगकतफ कभभम उचयमगअतष्यल० गर्न चाहेमा आफूले बिक्रि गर्न लागेको देशको आबश्यकता पूरा गरी बिक्रि वितरण गर्न सक्नेछन् । यस्तो अवस्थामा दफा ६.२ को उप-दफा (१) देखि (५) सम्म उल्लिखित शर्तहरू पूरा गर्नु पर्ने अनिवार्यता रहने छैन ।

(८) उपदफा (६) बमोजिम नेपाल बाहिर बिक्रि वितरण गरेको बीउको कारणबाट कुनै हानी नोक्सानी पुग्न गएमा त्यसको जिम्मेवार स्वयम् बीउ उत्पादक कम्पनी वा संस्था हुनेछ ।

७. **मूल/श्रोत बीउ र वर्णसंकर बीउ उत्पादन र वितरणको अनुगमन** : प्रजनन बीउ प्राप्त गरी मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्ने तथा पैत्रिक लाइन प्राप्त गरी वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थाले ठिक प्रक्रिया अपनाई बीउ उत्पादन गरे नगरेको तथा वितरण ठीकसंग भैराखेको वा नभैराखेको अनुगमन जिल्लामा बाली निरिक्षक र केन्द्रमा बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्दले गर्नेछ ।

८. **मूल/श्रोत बीउ र वर्णसंकर बीउ उत्पादनको शर्त पालना सम्बन्धी व्यवस्था** : मूल/श्रोत बीउ उत्पादन र वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त गरी सो कार्य गर्ने निजी क्षेत्रका व्यक्ति वा संस्थाले तोकिएको प्रक्रिया र शर्त पालना नगरेको अनुगमनका क्रममा पाईएमा बाली निरिक्षकले त्यसको जानकारी जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मार्फत केन्दमा पठाउनेछन् । केन्दले जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मार्फत प्राप्त गरेको जानकारीको आधारमा वा आफैले अनुगमन गर्दा तोकिएको प्रक्रिया र शर्त पालना नगरेको पाएमा त्यस्तो कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई सचेत गराई शर्त पालना गर्न लिखित निर्देशन दिन सक्नेछ । लिखित निर्देशन दिंदा पनि तोकिएको प्रक्रिया र शर्त पालना नगरेको खण्डमा त्यस्ता व्यक्ति वा संस्थाको अनुमतिपत्र रद्द गरिनेछ ।

९. **निर्देशिकामा संसोधन** : यो निर्देशिकामा राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार संशोधन तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।

अनुसूचि - १

(दफा ४ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)

जातीय विकास सम्वर्द्धन एवं मूल बीउ उत्पादन सम्बन्धी सूचना

राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको सचिबालयले
मिति २०६२/०८/०४ को गोरखापत्रमा प्रकाशन गरेको सूचनामा आधारित

राष्ट्रिय बीउ बिजन नीति २०५६ अनुसार निजी तथा गैरसरकारीस्तरबाट समेत जातीय विकास सम्वर्द्धन एवं मूल बीउ उत्पादन गराईने व्यवस्थाका लागि राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको मिति २०६०/०५/१९ को निर्णय अनुसार तपसिल बमोजिमको पूर्वाधार र शर्तहरू तोकेको व्यहोरा जानकारीका लागि सूचित गरिन्छ ।

जातीय विकास तथा सम्वर्द्धन गर्न हुनु पर्ने आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधारहरूः

१. अनुसन्धानका लागि अनिवार्य रुपमा आफ्नो वा ठेक्का (लिज) बाट लिईएका आवश्यक जग्गा ।
२. कम्तीमा एम.एस्सी (एजी) स्तरको प्रजनक (ब्रीडर)
३. एम.एस्सी स्तरको बीउ प्रविधि विज्ञ ।
४. बि.एस्सी स्तरको जनशक्ति (बाली अनुसार छुट्टाछुट्टै ।
५. अन्य जनशक्ति आवश्यकता अनुसार (Multi Disciplinary Team) ।
६. बीउ भण्डार (Seed Godown) आवश्यकता अनुसार ।
७. अन्य आवश्यक उपकरणहरू ।

पालना गर्नु पर्ने न्यूनतम शर्तहरूः

१. जातीय विकासको योजना तर्जुमा अनिवार्य रुपमा राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिमा पेश गर्नु पर्ने ।
२. सम्वन्धित निकायहरूवाट आवश्यकता अनुसार दिईने निर्देशन/सुझावहरूको पालना गर्नुपर्ने ।

निजी र गैरसरकारी स्तरमा मूल बीउ उत्पादन गर्न हुनु पर्ने न्यूनतम आवश्यक पूर्वाधारहरूः

१. बीउ बृद्धि गर्ने परिमाणको आधारमा व्यक्ति/समूह/संस्था/कम्पनीले आफ्नो वा ठेक्का (लिज) बाट लिईएको आवश्यक जग्गा ।
२. कम्तीमा एकजना कृषि स्नातक (बीउ उत्पादन गर्ने प्रबिधि तालिम प्राप्त गरेको) ।
३. कम्तीमा एकजना बीउ उत्पादन गर्ने प्रविधिको तालिम प्राप्त प्राविधिक (प्रा.स.सरह) ।
४. बीउ बाली थन्क्याउने सेड ।
५. दाउनी गर्न खलो (थ्रेसिङ्ग फ्लोर) ।
६. उचित क्षमताको बीउ भण्डार गर्ने गोदामको व्यवस्था ।
७. बीउ प्रशोधन गर्ने उपकरण वा उपयुक्त औजार ।
८. बीउ उपचार गर्ने उपकरण ।
९. बोरा सिउने यन्त्र/सिलर ।
१०. जलांश जांच गर्ने उपकारण ।
११. फ्युमीगेशन गर्न फ्युमीगेशन सिट वा अन्य सामग्री आवश्यकता अनुसार ।
१२. काठको पिरका (पैलेट) आवश्यकताअनुसार ।
१३. आफ्नो कम्पनी वा सूमहको लोगो राखिएको लेबुल लगाएको बोरा/पैकेजिङ्ग सामग्री ।

पालना गर्नु पर्ने न्युनतम शर्तहरू:

१. आधिकारीक निकायवाट बीउ प्रमाणित गराउनुपर्ने र अन्य कुराको हकमा निर्देशिका, नियमावली पालना गर्नुपर्ने ।
२. मूलबीउ उत्पादन गर्नका लागि सूचित गरिएको जातहरूको मात्र मूल बीउ उत्पादन गर्न पाउने ।
३. मूलबीउ उत्पादनका लागि प्रजनन् बीउको माग कम्तीमा तीन वर्ष अगाडि नै गर्नुपर्ने ।
४. मूलबीउ उपचारीत हुनु पर्ने ।
५. बिक्रि वितरण गर्दा संकेतपत्र (लेवुल) अनिवार्य रुपमा भएको हुनु पर्ने ।

अनुसूचि - २

(दफा ४ को उपदफा (४) संग सम्बन्धित)

<u>जातीय विकास तथा सम्बर्द्धनको लागि दिने निवेदन</u>

बिषयः अनुमतिपत्र पाउं ।

श्री प्रमुखज्यू,

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

....

मलाई /हामीलाई निजी क्षेत्रमा बीउ बिजन उत्पादन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३ को दफा ४, उपदफा (४) ले निर्दिष्ट गरेको परिधि भित्र रही जातीय विकास तथा सम्बर्द्धनको कार्य गर्न इच्छा भएकोले सो कार्य गर्न अनुमतिपत्र पाउँ भनी तोकिएको कागजात थान .... साथ आफुसंग भएको जनशक्ति तथा पूर्वाधारको विवरण सहित यो निवेदन पेश गरेको छु/ गरेका छौं ।

निवेदकको विवरण:

१. ब्यक्ति/कम्पनी/संस्था/समूहको नाम:

ठेगाना:

फोन नं.:

इमेल:

२. जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन कार्य गर्ने स्थान:

(माथीको भन्दा फरक भएमा)

३. बीउ बिजनको अलावा गर्ने अन्य व्यवसाय (यदि भए) :

<u>संलग्न कागजातहरू</u>

१. सरकारी दस्तुर बुझाएको प्रमाण (बैंक भौचर वा नगदी रसिद)

२. बीउ उत्पादन क्षेत्रमा हासिल गरेको अनुभव खुल्ने कागजात

३. आफ्नो वा ठेक्का (लिज) मा लिइएको जग्गाको विवरण

४. अनुसूचि -१ मा उल्लेख भए अनुसारको जनशक्ति कार्यरत रहेको विवरण:

क.स.	पद	कर्मचारीको संख्या	शैक्षिक योग्यता	लिएको तालिम
१				
२				
३				
४				
जम्मा				

५. बीउ भण्डारण गर्न सक्ने क्षमता सम्बन्धी विवरण

६. आफूसंग भएको बीउ उत्पादन तथा प्रशोधनमा प्रयोग हुने उपकरणको विवरण

७. राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिमा पेश गरेको जातीय विकासको योजना

निवेदकको हस्ताक्षर:

निवेदकको नाम:

पद (यदि कम्पनी तथा संघ संस्था भएमा):

नागरिकता नं र जिल्ला:

फोन नं:

मिति:

....

कार्यालय प्रयोजनका लागि

निवेदन प्राप्त मिति:

निर्णय र निर्णय मिति:

अनुसूचि - ३

(दफा ४ को उपदफा (५), दफा ५.१ को उपदफा (३), र दफा ६.१ को उपदफा (४) संग सम्बन्धित)

<u>जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन र बीउ बिजन उत्पादनको लागि प्रदान गरिएको अनुमतिपत्र</u>

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

....

प्रोप्राईटर/ व्यवस्थापकको हालसालै खिचेको पासपोर्ट साईजको फोटो

अनुमतिपत्र

अनुमतिपत्र नं.

जारी मितिः

यस केन्द्रको मिति .... को निर्णय अनुसार निम्न बमोजिमको विवरण भएका श्री .... लाई निजी क्षेत्रमा बीउ बिजन उत्पादन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३ बमोजिम यो अनुमतिपत्र प्रदान गरिएको छ।

<u>विवरण</u>

१. अनुमतिपत्रको प्रयोजन :

क.सं.	प्रयोजन	अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने अधिकारीको दस्तखत
१	जातीय विकास तथा सम्वर्द्धन	
२	मूल/श्रोत बीउ उत्पादन	
३	वर्णसंकर बीउ उत्पादन	

२. प्रोप्राईटर/व्यवस्थापकको :

नाम, थरः

स्थायी ठेगानाः

हालको ठेगानाः

३. कम्पनी/संस्था/समूहको ठेगानाः

....

प्रमुख

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

....

अनुमतिपत्रको नवीकरण बिवरण

अनुमतिपत्र नं. :   जारी मिति :

नवीकरण मिति	नवीकरण अवधि		नवीकरण दस्तुर बुझाएको रसिद/भौचर नं. र मिति	नवीकरण गर्ने अधिकारीको दस्तखत
	देखि	सम्म		

अनुसूचि - ४

(दफा ५.१ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)

मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्नको लागि अनुमतिपत्र पाउँ भनी दिने निवेदन

बिषयः अनुमतिपत्र पाउं ।

श्री प्रमुखज्यू,

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

....

मलाई /हामीलाई निजी क्षेत्रमा बीउ बिजन उत्पादन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३ को दफा ५.१ मा उल्लेख भए बमोजिम मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्ने इच्छा भएकोले सो कार्य गर्न अनुमतिपत्र पाउँ भनी तोकिएको कागजात थान .... साथ आफुसंग भएको जनशक्ति तथा पूर्वाधारको विवरण सहित यो निवेदन पेश गरेको छु/ गरेका छौं ।

निवेदकको विवरणः

१. व्यक्ति/कम्पनी/संस्था/समूहको नामः

ठेगानाः

फोन नं.:

इमेलः

२. मूल/श्रोत बीउ उत्पादन गर्ने स्थानः

(माथीको भन्दा फरक भएमा)

३. बीउ बिजनको अलावा गर्ने अन्य व्यवसाय (यदि भए) :

संलग्न कागजातहरू

१. सरकारी दस्तुर बुझाएको प्रमाण (बैंक भौचर वा नगदी रसिद)

२. आफ्नो वा ठेक्का (लिज) मा लिइएको जग्गाको विवरण

३. अनुसूचि १ मा उल्लेख भए अनुसारको जनशक्ति कार्यरत रहेको विवरणः

क.स.	पद	कर्मचारीको संख्या	शैक्षिक योग्यता	लिएको तालिम
१				
२				
३				
४				
जम्मा				

४. बीउ भण्डारण गर्न सक्ने क्षमता सम्बन्धी विवरण

५. आफूसंग भएको बीउ उत्पादन तथा प्रशोधनमा प्रयोग हुने उपकरणको विवरण (न्यूनतममा पनि अनुसूचि - १ मा उल्लिखित औजार उपकरण हुनु अनिवार्य छ ।

निवेदकको हस्ताक्षरः

निवेदकको नामः

पद (यदि कम्पनी तथा संघ संस्था भएमा):

नागरिकता नं र जिल्लाः

फोन नंः

मितिः

....

कार्यालय प्रयोजनका लागि

निवेदन प्राप्त मितिः

निर्णय र निर्णय मितिः

अनुसूचि - ५

(दफा ५.२ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

तीन बर्षको मूल/श्रोत बीउ उत्पादन प्रक्षेपण र आबश्यक पर्ने प्रजनन् बीउ

१. प्रजनन् बीउ माग गर्ने संस्थाको नामः

२. ठेगानाः

३. उत्पादन गरिने बिभिन्न स्तरको बीउको परिमाण र आबश्यक प्रजनन् बीउ (केजि)

क.सं	बाली	जात	प्रमाणित वा उन्नत	मूल/श्रोत	प्रजनन्	कैफियत

आधिकारिक दस्तखतः

दस्तखत गर्ने व्यक्तिको नामः

मितिः

अनुसूचि - ६

(दफा ६.१ को उपदफा (३) संग सम्बन्धित)

वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्नको लागि अनुमतिपत्र पाउँ भनी दिने निवेदन

बिषयः अनुमतिपत्र पाउं ।

श्री प्रमुखज्यू,

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

....

मलाई /हामीलाई निजी क्षेत्रमा बीउ बिजन उत्पादन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३ को दफा ६.१ मा उल्लेख भए बमोजिम वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने इच्छा भएकोले सो कार्य गर्न अनुमतिपत्र पाउँ भनी तोकिएको कागजात थान .... साथ आफुसंग भएको जनशक्ति तथा पूर्वाधारको विवरण सहित यो निवेदन पेश गरेको छु/ गरेका छौं ।

निवेदकको विवरणः

१. व्यक्ति/कम्पनी/संस्था/समूहको नामः

ठेगानाः

फोन नं.:

इमेलः

२. वर्णसंकर बीउ उत्पादन गर्ने स्थानः

(माथीको भन्दा फरक भएमा)

३. बीउ बिजनको अलावा गर्ने अन्य व्यवसाय (यदि भए) :

संलग्न कागजातहरू

१. सरकारी दस्तुर बुझाएको प्रमाण (बैंक भौचर वा नगदी रसिद)

२. स्वदेशी वा बिदेशी व्यक्ति वा संस्थाबाट पैत्रिक लाइन उपलव्ध हुन सक्ने प्रमाण

३. तीन बर्षको वर्णसंकर बीउ उत्पादन योजना तथा उत्पादन प्रक्षेपण

४. आफ्नो वा ठेक्का (लिज) मा लिइएको जग्गाको विवरण

५. अनुसूचि - १ मा उल्लेख भए अनुसारको जनशक्ति कार्यरत रहेको विवरणः

क.स.	पद	कर्मचारीको संख्या	शैक्षिक योग्यता	लिएको तालिम
१				
२				
३				
४				
जम्मा				

६. बीउ भण्डारण गर्न सक्ने क्षमता सम्बन्धी विवरण

७. आफूसंग भएको बीउ उत्पादन तथा प्रशोधनमा प्रयोग हुने उपकरणको विवरण

निवेदकको हस्ताक्षरः

निवेदकको नामः

पद (यदि कम्पनी तथा संघ संस्था भएमा):

नागरिकता नं र जिल्लाः

फोन नंः

मितिः

....

कार्यालय प्रयोजनका लागि

निवेदन प्राप्त मितिः

निर्णय र निर्णय मितिः